

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome

Meistaru iela 10-502, Rīga, LV-1050, tālr. 27343432, e-pasts seplp@seplp.lv, www.seplp.lv

Rīgā, 29.12.2025.

Nr. 36/6-3

Atzinums par VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” saturā publiskotajiem Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra “Re:Baltica” materiāliem

2025. gada 3. decembrī Latvijas sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons (turpmāk tekstā arī – ombuds) saņēma [...] (turpmāk – Iesniedzējs) vēstuli Nr. 3.3-2/2025/7043N “Par neatbilstošas informācijas atsaukšanu” (turpmāk – Iesniegums), kurā vērsta uzmanība uz to, ka 2025. gada 1. decembrī VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” (turpmāk – LSM) saturā ir tikušas **publiskotas ziņas** saistībā ar Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra “Re:Baltica” 24. novembrī publicēto **rakstu** “Vai Latvijā vienīgajā no Baltijas valstīm lētāko produktu cenas krītas?”. Iesniedzēja vērtējumā vairāki **rakstā** ietvertie apgalvojumi **neatbilst patiesībai un maldina sabiedrību, kā arī ir tendenciozi un subjektīvi** [visi izcēlumi citētajā Iesnieguma tekstā šeit un turpmāk mani – E.A.]. Iesniedzējs, atsaucoties uz Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma (turpmāk – SEPLPL) 3. panta ceturtajā daļā noteikto sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu pienākumu savā darbībā ievērot objektivitāti, pienācīgu precizitāti un neitralitāti, lūdz atsaukt visas publikācijas, kas saistītas ar Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra “Re:Baltica” 2025. gada 24. novembrī publicēto rakstu.

2025. gada 8. decembrī ombuds informācijai saņēma Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (turpmāk – SEPLP) sagatavoto atbildes vēstuli Iesniedzējam Nr. 66/3-2 “Par Padomē saņemto [...] vēstuli ar lūgumu atsaukt LSM publicēto informāciju”, ar kuru Iesniedzējs tika informēts par Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumā (turpmāk – EPLL) noteikto kārtību, kura paredz, ka lūgums par nepatieso ziņu atsaukumu ir adresējams tam pašam elektroniskajam

plašsaziņas līdzeklim, kurš šīs ziņas ir izplatījis savās programmās un/vai pakalpojumos. Vienlaikus SEPLP ar šo vēstuli informēja Iesniedzēju par SEPLPL nostiprināto ombuda institūtu un SEPLPL 18. panta pirmajā daļā tam noteikto kompetenci.

Ņemot vērā to, ka Iesniedzēja Iesniegums bija adresēts arī LSM, ombuds sagaidīja, ka LSM EPLL noteiktajos termiņos sniegs atbildi uz Iesniedzēja lūgumu atsaukt publikācijas, ko vēlāk apstiprināja ombudam pārsūtītā LSM atbildes vēstule Iesniedzējam Nr. 603/4-1 “Par saņemto iesniegumu”.

Ņemot vērā SEPLPL 18. panta pirmajā daļā noteikto ombuda kompetenci vērtēt sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu programmu un pakalpojumu atbilstību SEPLPL 1. pantā noteiktajam mērķim un 3. pantā noteiktajiem sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipiem, kas ir izvērsti LSM Redakcionālajās vadlīnijās, ombuds savus atzinumus veido **tikai par LSM satura vienību** atbilstību profesionālās ētikas prasībām un šo prasību ievērošanu, pieņemot redakcionālos lēmumus un īstenojot profesionālās procedūras satura veidošanas procesā.

Lai precizētu Iesniegumā izteikto lūgumu, ombuds 2025. gada 10. decembrī nosūtīja Iesniedzējam vēstuli Nr. 97/6-2 “Par [...] vēstuli ar lūgumu atsaukt LSM publicēto informāciju” ar kuru lūdza sniegt šādu informāciju:

- 1) vai ar Iesniegumā norādītajām š.g. 1. decembrī Latvijas Sabiedriskā medija publiskotām **ziņām** Iesniedzējs ir domājis VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” ziņu portāla “LSM.lv” 2025. gada 1. decembra publikāciju ““Re:Check”: Valainis kārtējo reizi maldina par saviem sasniegumiem pārtikas cenu mazināšanā” (turpmāk arī – Publikācija);
- 2) vai uz Publikācijas saturu vienādā mērā ir attiecināmi tie vērtējumi, kas Iesniegumā tiek izteikti par nodibinājuma “Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centrs “Re:Baltica”” (turpmāk – Re:Baltica) mājaslapā 2025. gada 24. novembrī publicēto žurnālistes, Re:Baltica faktu pārbaudes sadaļas “Re:Check” vadītājas un redaktora Evitas Puriņas raksta “Vai Latvijā vienīgajā no Baltijas valstīm lētāko produktu cenas krītas?” (turpmāk – Raksts) saturu;
- 3) kura Publikācijā iekļautā informācija Iesniedzēja ieskatā pārkāpj SEPLPL 3. panta ceturtajā daļā noteiktos sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipus – **nodrošināt viedokļu daudzveidību** un savā darbībā ievērot **objektivitāti**, pienācīgu **precizitāti** un **neitralitāti**.

2025. gada 19. decembrī ombuds saņēma Iesniedzēja atbildes vēstuli Nr. 3.3-2/2025/7439N “Par papildu skaidrojumu neatbilstošas informācijas atsaukšanai” (turpmāk – Iesniedzēja atbildes vēstule), kurā Iesniedzējs apstiprināja, ka vēlas, *lai ombuds savas kompetences ietvaros veic izvērtējumu un sagatavo atzinumu par VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs” publicēto informāciju, kas saistīta ar Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra Re:Baltica 2025. gada 24. novembrī publicēto rakstu “Vai Latvijā vienīgajā no Baltijas valstīm lētāko produktu cenas krītas?”* [izcēlumi mani – E.A.].

Lai sagatavotu atzinumu, ombuds no 2025. gada 19. decembra līdz 2025. gada 29. decembrim:

– iepazīnās ar Iesnieguma saturu un tajā norādītājām informatīvajām atsaucēm:

- 1) <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/valsts-ekonomika/paterina-cenas>;
- 2) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_hicp_midx/default/table?lang=en&category=prc.prc_hicp;
- 3) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/merenu-inflaciju-oktobri-noteica-zemaks-partikas-cenu-un-sezonalas-ietekmes-spiediens>;
- 4) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/septembri-paterina-cenu-kapums-bija-viens-no-merenakajiem-pedejos-gados>;
- 5) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/augusta-paterina-cenu-kritums-merenaks-neka-saja-menesi-pedejos-gados-partikas-cenas-samazinajas-preteji-situacijai-citas-baltijas-valstis>;
- 6) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/julija-inflacija-saglabajas-stabila-atseviskam-partikas-produktu-grupam-turpina-samazinaties-cenas>;
- 7) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/junija-verojamas-merenas-cenu-izmainas-un-inflacijas-stabilizšanas-tendence>;
- 8) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/mazumtirdznieciba-oktobri-turpinas-stabila-izaugsme>;
- 9) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/mazumtirdzniecibas-apgrozijuma-pieaugumu-galvenokart-sekmejusas-nepartikas-preces>;
- 10) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/mazumtirdzniecibas-apgrozijumam-paredz-pakapenisku-izaugsmi>;
- 11) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/julija-traujakais-mazumtirdzniecibas-apgrozijuma-pieaugums-kops-2022-gada-beigam>;
- 12) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/mazumtirdzniecibas-pieaugumu-junija-veicina-nepartikas-precu-apgrozijuma-kapums>;
- 13) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/mazumtirdzniecibas-apgrozijuma-attistiba-saglabasies-svarstiga-un-nevienmeriga>;
- 14) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/ptac-zemo-cenu-grozys-klust-pieejamaks-pateretajiem>;
- 15) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/cenu-salidzinanas-riku-izstradataji-no-1-decembra-vares-sanemt-datus-no-csp>;

- 16) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/ministru-kabinets-apstiprina-noteikumus-partikas-precu-cenu-caurredzamibai-un-monitoringam>;
 - 17) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/pec-memoranda-parakstisanas-latvija-ir-vieniga-baltijas-valsts-kur-verojama-partikas-cenu-samazinanas-tendence>;
 - 18) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/j-miezainis-informe-seniorus-par-aktualitatem-partikas-cenu-samazinajuma>;
 - 19) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/partikas-memorandam-jau-pirmie-rezultati-veikalu-plauktos>;
 - 20) <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/valsts-ekonomika/paterina-cenas/tabulas/pci070m-paterina-cenu-indeksi-zemo-cenu?themeCode=PC>.
- Iepazinās ar Iesniedzēja vēstules Nr. 3.3-2/2025/7439N “Par papildu skaidrojumu neatbilstošas informācijas atsaukšanai” saturu un tai pievienotajiem informatīvajiem materiāliem:
- 21) <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/valsts-ekonomika/paterina-cenas>;
 - 22) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/prc_hicp_midx/default/table?lang=en&category=prc.prc_hicp;
 - 23) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/merenu-inflaciju-oktobri-noteica-zemaks-partikas-cenu-un-sezonalas-ietekmes-spiediens>;
 - 24) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/septembri-paterina-cenu-kapums-bija-viens-no-merenakajiem-pedejos-gados>;
 - 25) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/augusta-paterina-cenu-kritums-merenaks-neka-saja-menesi-pedejos-gados-partikas-cenas-samazinajas-preteji-situacijai-citas-baltijas-valstis>;
 - 26) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/julija-inflacija-saglabajas-stabila-atseviskam-partikas-produktu-grupam-turpina-samazinaties-cenas>;
 - 27) <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/junija-verojamas-merenas-cenu-izmainas-un-inflacijas-stabilizesanas-tendence>.
- iepazinās ar 2025. gada 24. novembrī Re:Baltica mājaslapā publicēto Rakstu;
- Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:
- <https://rebaltica.lv/2025/11/vai-latvija-letako-produktu-cenas-kritas-bet-pareja-baltija-aug/>.
- iepazinās ar 2025. gada 19. novembrī AS “TV Latvija” televīzijas programmā “TV24” pārraidītā raidījuma “Naudas cena” fragmentu, kurā skatāma diskusija ar ekonomikas ministra Viktora Valaiņa dalību un tās laikā ministra sniegto informāciju (turpmāk – TV24 sižets);
- Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:
- <https://www.la.lv/video/valainis-cenu-salidzinanas-riks-veicinas-konkurenci>.

- iepazīnās ar 2025. gada 19. novembrī SIA “All Media Latvia” televīzijas programmā “TV3” pārraidīto raidījuma “900 sekundes” sižetu “Mazāks PVN četriem produktiem un cenu salīdzināšanas rīks – Valainis sola, ka pārtikas cenas vēl kritīs” (turpmāk – TV3 sižets);

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://tv3.lv/zinas/latvija/sabiedriba/mazaks-pvn-cetriem-produktiem-un-cenu-salidzinanas-riks-valainis-sola-ka-partikas-cenas-vel-kritis/>.

- iepazīnās ar 2025. gada 1. decembra LSM ziņu portāla “LSM.lv” Publikāciju;

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/01.12.2025-recheck-valainis-kartejo-reizi-maldina-par-it-ka-sasniegto-sasniegumiem-partikas-cenu-mazinasana.a624374/>.

- iepazīnās ar 2025. gada 1. decembrī LSM radio programmas “Latvijas Radio 1” raidījumā “Labrīt” izskanējušo sižetu “Re:Check: Ekonomikas ministrs atkal maldina par it kā sasniegto pārtikas cenu mazināšanā” (turpmāk – LR1 sižets). Sižets klausāms arhīva ierakstā no 13:55 minūtes;

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://latvijasradio.lsm.lv/lv/lr/arhivs/?adv=1&d=1&m=12&y=2025&d2=&m2=&y2=&channel=0&keyword=Re%3ACheck>.

- iepazīnās ar 2025. gada 28. novembra LSM televīzijas programmas “Latvijas Televīzija 1” raidījumā “Rīta Panorāma” iekļauto interviju ar ekonomikas ministru Viktoru Valaini (turpmāk – LTV1 sižets). Pārtikas cenu jautājums LTV1 sižetā ir skatāms LSM video arhīva “RePlay” ierakstā no 09:15 minūtes.

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://replay.lsm.lv/lv/skaties/ieraksts/ltv/367259/intervija-ar-ekonomikas-ministru-viktoru-valaini-zzs>.

- iepazīnās ar 2025. gada 27. maija publikāciju LSM ziņu portālā “LSM.lv” “Ražotāji un tirgotāji apņemas samazināt pārtikas cenas; rezultātu cer redzēt pēc divām nedēļām” (turpmāk – LSM raksts 1);

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/27.05.2025-razotaji-un-tirgotaji-apnemas-samazinat-partikas-cenas-rezultatu-cer-redzet-pec-divam-nedelam.a600725/#1>.

- iepazīnās ar 2025. gada 18. augusta publikāciju LSM ziņu portālā “LSM.lv” “Re:Check”: vai taisnība premjerei Siliņai un ministram Valainim, ka pārtikas cenas Latvijā krītas?” (turpmāk – LSM raksts 2);

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/18.08.2025-recheck-vai-taisniba-premjerei-silina-un-ministram-valainim-ka>

partikas-cenas-latvija-kritas.a610707/.

- iepazīnās ar LSM radio programmas “Latvijas Radio 1” 2025. gada 7. augusta raidījumā Krustpunktā” iekļauto interviju ar Ekonomikas ministru Viktoru Valaini (turpmāk LR1 intervija);

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

<https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/krustpunkta/krustpunkta-izvaicajam-ekonomikas-ministru-viktoru-valaini.a210215/>.

- iepazīnās ar Re:Baltica žurnālistes Evitas Puriņas sagatavoto un Iesniedzējam nosūtīto 2025. gada 9. decembra vēstuli (turpmāk – žurnālistes vēstule Iesniedzējam);
- iepazīnās ar LSM galvenās redaktora Anita Braunā sagatavoto un Iesniedzējam nosūtīto atbildes vēstuli Nr. 603/4-1 “Par saņemto iesniegumu”;
- iepazīnās ar 2025. gada 27. maijā noslēgto Memorandu par pārtikas preču tirdzniecību (turpmāk – Memorands);

Skat. izmantojot zemāk norādīto tīmekļa vietnes saiti:

https://litr.lv/wp-content/uploads/2025/06/Memorands_270525_parakstits.pdf.

Izvērtējot Iesniegumu, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

konstatē:

[1] Par Iesniegumā minēto.

Iesniegumā norādīts, ka šī gada 1. decembrī LSM saturā ir publicētas **ziņas** saistībā ar Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra Re:Baltica 24. novembrī publicēto rakstu “Vai Latvijā vienīgajā no Baltijas valstīm lētāko produktu cenas krītas?”. Iesniedzēja vērtējumā Rakstā ietvertie apgalvojumi **neatbilst patiesībai un maldina sabiedrību, ir tendenciozi un subjektīvi**, un tiek norādīts, ka Rakstā *paustā informācija, ka ekonomikas ministra teiktajam nav nekādu pierādījumu un viņš ir maldinājis, ir nepatiesa* [visi izcēlumi citētajos tekstos šeit un turpmāk ombuda veikti, kā arī Iesnieguma un Iesniedzēja atbildes vēstules teksta citāti atzinumā citēti ar ombuda veiktiem pareizrakstības labojumiem].

Iepazīstoties ar Raksta saturu, ombuds pieņem, ka ar Rakstā sniegto informāciju varētu būt domāts teksta ievadā teiktais: *Ekonomikas ministrs Viktors Valainis (ZZS) apgalvo, ka viņa politikas rezultātā kopš maija zemo cenu pārtikas grozs Latvijā kļuvis lētāks, kamēr Igaunijā un Lietuvā – dārgāks. Taču kaimiņvalstīs salīdzināmi dati netiek ievākti, līdz ar to Valaiņa teiktajam nav nekādu pierādījumu. Savukārt pārtikas produktu un bezalkoholisko dzērienu cenas kopumā Latvijā šajā laikā pat minimāli augušas, un uz abu pārējo fona mēs pozitīvi neizceļamies.*

Pirms šīs rindkopas Rakstā ir sniegts žurnālistu pārbaudīto faktu vērtējums: “*Nav taisnība*” – *apgalvojums neatbilst patiesībai, tam nav pierādījumu, izteikuma autori neapzināti maldina vai melo*”, kas izcelts ar ierāmējumu sarkanā krāsā.

Iesniedzējs, lai pamatotu savu uzskatu, ka Rakstā apgalvotais ir nepatiesība, Iesniegumā ir iekļāvis informāciju par “Eurostat”¹ datiem, kas Iesniedzēja ieskatā pierāda to, ka *kopš šī gada sākuma, kad EM [Ekonomikas ministrija] uzsākusi savas iniciatīvas, Latvijā bija zemākais patēriņa cenu kāpums kopējā pārtikas un bezalkoholisko dzērienu grupā:*

- 1) *Latvijā gada desmit mēnešos tas bija 4,7%, Igaunijā – 6,1% un Lietuvā – 4,9%;*
- 2) *Būtiski zemāks tas bija arī kopējā pārtikas kategorijā (neiekļaujot bezalkoholiskos dzērienus) – Latvijā – 3,4%, Igaunijā – 5,7% un Lietuvā – 4,4%;*
- 3) *kā arī būtiski zemāks cenu pieaugums tajās pārtikas grupās, kurās daļēji ietilpst Memorandā noteiktās zemo cenu preču kategorijas – Latvijā – 2,7%, Igaunijā – 6,8% un Lietuvā – 5,2%.*

Iesniedzējs apgalvo, ka *rakstā paustā informācija ir tendencioza, neiedziļinoties CSP datus un arī oficiāli pieejamajā Ekonomikas ministrijas publiskotajā informācijā par statistikas datiem par pārtikas cenu izmaiņām zemo cenu pārtikas grozā.*

Iesniedzējs pārtikas cenu inflācijas jautājumā aicina pievērst uzmanību tām *specifiskajām* [pārtikas produktu] *apakšgrupām, kas tieši attiecas uz Memorandu*, informējot, ka Centrālās statistikas pārvaldes veiktie aprēķini par cenu izmaiņām zemo cenu groza preču kategorijās, kas iekļaujas Memorandā, rezultāti skaidri parāda – *zemo cenu grozā iekļautajām precēm cenas kopš šī gada maija samazinājušās par 0,8%*. Iesniedzējs secina, ka *Latvijā pārtikas grupās, kurās daļēji ietilpst Memorandā noteiktās zemo cenu preču kategorijas (..), cenu dinamika ievērojami atšķiras no Lietuvā un Igaunijā novērotajām tendencēm*, un to nav iespējams pilnībā saskatīt, ja analizē tikai kopējo pārtikas un bezalkoholisko dzērienu cenu indeksu (..). Iesniedzējs uzsver, ka *svarīgi ir vērtēt kopējo dinamiku ilgākā laika periodā, kur redzams, ka zemo cenu groza preču cenas Latvijā saglabājas stabilākas un pieaug daudz mērenāk.*

Izklāstīto apsvērumu vadīts, Iesniedzējs aicina:

- 1) *rūpīgi izvērtēt informācijas avotus, kas sniedz jebkādu vērtējumu par datiem, īpaši, ja tas skar tik nozīmīgu jautājumu visai sabiedrībai kā pārtikas cenas;*

¹ Eiropas Savienības Statistikas birojs (Statistical Office of the European Union). Skat. izmantojot tīmekļa vietnes saiti: <https://ec.europa.eu/eurostat>.

- 2) ievērot **vispārēju žurnālistikas principu**, veidojot publikācijas, proti balstīties uz **oficiālajiem datiem** un noskaidrot visu iesaistīto pušu viedokļus, nevis atspoguļot vienas pusēji informāciju, kas nav labās prakses piemērs.

Savukārt, atsaucoties uz SEPLPL 3. panta ceturtajā daļā noteikto sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu pienākumu savā darbībā ievērot objektivitāti, pienācīgu precizitāti un neitralitāti, Iesniedzējs lūdz atsaukt visas publikācijas, kas saistītas ar šo ziņu [Rakstu].

[2] Par Iesniedzēja atbildes vēstulē sniegtajiem precizējumiem.

Iesniedzēja atbildes vēstulē ombudam, kas vienlaicīgi ir adresēta arī LSM un Re:Baltica, Iesniedzējs apstiprina, ka ar Iesniegumā norādītajām 2025. gada 1. decembrī LSM publiskotajām ziņām saistītām ar Rakstu ir domāta LSM interneta ziņu portāla “LSM.lv” 2025. gada 1. decembra publikācija ““Re:Check”: Valainis kārtējo reizi maldina par saviem sasniegumiem pārtikas cenu mazināšanā”, kā arī Iesniedzējs apstiprina, ka uz Publikācijas saturu vienādā mērā tiek attiecināti Iesniegumā izteiktie [atzinuma iepriekšējā daļā iztīrātjie] Raksta satura vērtējumi.

Atbildot uz ombuda izteikto lūgumu precizēt, kura Publikācijā iekļautā informācija Iesniedzēja ieskatā pārkāpj SEPLPL 3. panta ceturtajā daļā noteikto, ka sabiedriskie elektroniskie plašsaziņas līdzekļi nodrošina viedokļu daudzveidību un savā darbībā ievēro objektivitāti, pienācīgu precizitāti un neitralitāti, Iesniedzējs tā vēstulē sniedz izvērstu informāciju, kura turpmāk tiek citēta atzinumā. Ņemot vērā, ka Iesniedzēja atbildes vēstule ir adresēta arī LSM un Re:Baltica, precizējošā informācija ir sniegta gan par Publikāciju, gan arī par Rakstu, tāpēc, lai ievērotu ombuda kompetenci sniegt atzinumus par LSM saturu, turpmākajā iztīrījumā ombuds koncentrēsies tikai uz to vēstulē sniegto informāciju, kura attiecas uz Publikāciju [visi izcēlumi turpmāk citētajos tekstos mani – E.A]:

1. Par Publikācijas virsrakstu.

Iesniedzēja vērtējumā virsrakstā iekļautais apgalvojums *Valainis kārtējo reizi maldina par saviem sasniegumiem pārtikas cenu mazināšanā* ir neatbilstošs patiesībai, sabiedrību maldinošs (*klaji sabiedrību maldinošs*), tendenciozs un subjektīvs, norādot, ka *Ekonomikas ministrs ļoti precīzi norāda, ka Memorandā iekļautajām precēm cenas kopš šī gada maija samazinājušās par 0,8%, un šo faktu arī neapstrīd žurnāliste ne Publikācijā, ne Rakstā.*

Rūpīgi iepazīstoties ar Publikācijas tekstu, ombudam ir jākonstatē, ka Iesniedzējs, iespējams, ir pārpratis to, kādu tieši ekonomikas ministra sniegto informāciju žurnālisti ir klasificējuši kā maldinošu. Ombuds nekonstatēja, ka žurnālisti apšaubītu ministra izteikumus par Centrālās

statistikas pārvaldes sniegtajiem datiem par 0,8% cenu samazinājumu Memorandā iekļautajām precēm, bet gan Publikācijas pirmajā rindkopā ir skaidri izteikts, ka maldināšana tiek saskatīta saistībā ar ministra teikto, ka Latvija pozitīvi izceļas uz kaimiņvalstu – Igaunijas un Lietuvas – fona. Ir jākonstatē, ka 0,8% cenu deflācija ir praktiski vienīgais fakts, par kuru Iesniedzējam un Publikācijas autoriem nav domstarpību. Domstarpības ir konstatējamas vienīgi šī fakta nozīmīguma vērtējumā.

2. Par Publikācijas noslēgumā iekļauto informāciju.

Iesniedzējs uzsver, ka ne tikai Publikācijas nosaukumā ietvertā norāde “kārtējo reizi” *rada priekšstatu, ka ekonomikas ministra sniegtā informācija ir bijusi nepatiesa vairākkārt*, bet arī Publikācijas noslēgumā teiktais ar norādi uz LSM rakstu 2 – *Tāpat jāatgādina, ka šī [nav pirmā reize](#), kad ekonomikas ministrs Valainis maldina par valsts iespējām likt pārtikas cenām kristies un paša virzītās politikas it kā labajiem sasniegumiem* – ir maldinoša, jo norādītajā publikācijā *nav sniegta informācija, kas norādītu, ka ekonomikas ministrs būtu kā maldinājis*.

Iepazīstoties ar norādītās publikācijas (LSM raksts 2) tekstu ir jākonstatē, ka tajā nav izteikti pārmetumi ekonomikas ministram par maldināšanu, bet tiek norādīts, pirmkārt, uz pretrunu starp ministra teikto LSM radio programmas “Latvijas radio 1” raidījumā “Krustpunktā” (LR1 intervija), ka 2025. gada jūnijā bijis straujākais cenu samazinājums pamatpārtikas grozā kopš 2015. gada, un, otrkārt, uz Centrālās statistikas pārvaldes sniegto informāciju žurnālistiem, ka šādus datus tā nav devusi, un šī gada jūnijā pamatpārtikai cenas, salīdzinot ar maiju, kritās par vienu procentpunktu, kas ne tuvu neesot lielākais kritums viena mēneša laikā. LSM rakstā 2 norādīts, ka Ekonomikas ministrija, savukārt, šo pretrunu ir skaidrojusi tādējādi, ka ministrs ar LR1 intervijā teikto esot domājis tikai katra gada jūnija mēneša izmaiņas pret katra gada maija mēnesi. Iepazīstoties ar LR1 intervijas saturu, ombudam ir jāsecina, ka **ministra teiktajā tomēr nav konkretizēts jeb skaidrots tas, ka tiek runāts tikai un vienīgi par vēsturiski lielāko kritumu no jūnija uz maiju**. Ministra intervijā teiktais *no mēneša uz mēneša* ļauj intervijas klausītājiem pieņemt, ka runa ir par pēdējo desmit gadu laikā fiksēto lielāko pārtikas pamatproduktu cenu kritumu viena mēneša laikā kopumā, nevis lielāko kritumu, salīdzinot vienīgi pēdējo desmit gadu jūnija mēnešu rādītājus ar atbilstošo gadu maija mēneša rādītājiem.

Ombuds pieņem, ka Publikācijas virsrakstā un tās noslēdzošajā rindkopā iekļautie raksturojumi “kārtējo reizi” un “šī nav pirmā reize” primāri ir saistīti ar ekonomikas ministra Viktora Valaiņa 2025. gada 19. novembrī (TV24 sižets, TV3 sižets) un 2025. gada 28. novembrī (LTV1 sižets) sniegtajām intervijām, kas ir uzskatāmas par konkrēto iemeslu Re:Baltica žurnālistu lēmumam

uzsākt faktu pārbaudi un informēt par tās rezultātiem plašāku sabiedrību.

3. Par Publikācijā ietvertās informācijas patiesumu.

3.1. Iesniedzējs par nepatiesu uzskatu žurnālistu sniegto vērtējumu – *Taču tā nav taisnība – kopš memoranda parakstīšanas **Latvija nekādā veidā pozitīvi neizceļas*** –, kas sniegts par ekonomikas ministra apgalvoto LTV 1 sižetā – “*Un šobrīd mēs redzam, ka kopš maija mēs Latvijā atšķiramies no situācijas Lietuvā un Igaunijā, mums kopš maija cenu kritums ir sācies*”.

Iesniedzējs norāda, ka *ekonomikas ministrs intervijā nav minējis, ka viņa paustais attiektos uz kopējo pārtikas preču inflāciju, turklāt atbilstoši Eurostat datiem **atsevišķu pārtikas grupu, kas daļēji iekļaujas Memorandā noteikto pamatpreču kategorijās, cenu dinamika salīdzinājumā ar Lietuvu un Igauniju uzrāda kritumu.***

Ombudam ir jākonstatē, ka Iesniedzēja piedāvātais skaidrojums un Publikācijas tekstā žurnālistu sniegtā informācija par pārtikas preču inflācijas rādītājiem, neļauj Publikācijas lasītājiem pilnībā izprast to, kādi statistikas rādītāji katrā konkrētajā gadījumā tiek salīdzināti – vai pārtikas cenas un to inflācijas dinamika kopumā katrā no Baltijas valstīm, vai dinamika tikai kādu atsevišķu pārtikas kategoriju ietvaros, vai arī dinamika kādā noteiktā *pamatpreču kategorijā*. Ombuds pieļauj, ka šī neskaidrība ir radījusi abpusējus pārpratumus par pretējās puses teikto.

3.2. Par nepatiesu no Iesniedzēja puses tiek uzskatīts Publikācijā teiktais – *Tomēr ministrs šo samazinājumu [0,8% zemo cenu grozā] pasniedz kā **unikālu** Baltijas valstu vidū –*, kā arī Publikācijā teiktais – *Taču ministrs **atkal maldina** – viņa teiktajam par abām pārējām Baltijas valstīm **nav nekādu pierādījumu**, jo tur šādi dati par zemo cenu pārtikas groza izmaiņām netiek apkopoti.*

Iesniedzēja vērtējumā *ekonomikas ministrs nav apgalvojis, ka **Lietuvā vai Igaunijā būtu sadārdzinājies identisks zemo cenu grozs**, jo šāds rādītājs Baltijas līmenī nepastāv. Runājot par Latvijas relatīvi labvēlīgāko situāciju, ministrs atsaucās uz salīdzināmajām pārtikas cenu kategorijām, kas Eurostat metodoloģijā ir kopīgas visām Baltijas valstīm.*

Izskatot Publikāciju, ombuds neatrada tajā tekstu, kurā būtu apgalvots, ka ministrs ir teicis, ka *Lietuvā vai Igaunijā būtu sadārdzinājies identisks zemo cenu grozs*. Publikācijā ir citēts ministra teiktais TV3 sižetā – [...] *Latvijā tendence ir citāda. Ja **Igaunijā šī tendence turpina pieaugt**, tad pie mums kopš maija novērojama stabila tendence samazināties.*

Tomēr šāds apgalvojums par zemo cenu pārtikas groza sadārdzinājumu kaimiņvalstīs netieša

jautājuma formā ir atrodams šajā Raksta tekstā – *Re: Check jautāja Valaiņa birojam, no kurienes ministram šāda informācija – ka Igaunijā un Lietuvā lētāko produktu cenas kopš maija ir kāpušas.* Šāda jautājuma uzdošanas iemesls varētu būt ministra teiktais TV24 sižetā – *Ja tas būtu kritis tāpat [bez memoranda], tad būtu kritis arī Lietuvā un Igaunijā. **Bet Igaunijā cenas turpina kāpt.** (..) **Un tas pats notiek arī Lietuvā.***

Savukārt, attiecībā uz Publikācijā lietoto apzīmējumu “unikalitāte”, Iesniedzējs izsaka viedokli, ka *ekonomikas ministram ir pamats paust, ka šāda **Memoranda noslēgšana** Baltijas valstu vidū ir **unikāla**, jo ne Lietuvā, ne Igaunijā šādi memorandi nav noslēgti.*

Analizējot Publikācijas tekstu, ir jākonstatē, ka tajā tiek apšaubīta nevis Memoranda noslēgšanas unikālitate, bet gan zemo cenu pārtikas groza cenu deflācijas 0,8% apmērā unikālitate, kas norāda uz semantisku pārpratumu attiecībā uz predikāta “unikāls” denotātu – žurnālisti to attiecina uz cenu krituma faktu, Iesniedzējs – uz Memoranda pastāvēšanas faktu.

Rezumējot Iesniedzēja atbildes vēstulē minēto, ir jākonstatē, ka Publikācijas saturam ir izvirzīti pārmetumi par 1) neatbilstību patiesībai, 2) sabiedrības maldināšanu, 3) tendenciozitāti un 4) subjektīvismu (objektivitātes trūkumu un informācijas vienpusīgumu).

[4] Par Publikācijas saturu un tās kontekstuālo saistību ar citām plašsaziņas līdzekļu satura vienībām.

Ombuds konstatē, ka pilnvērtīgam Publikācijas satura izvērtējumam ir jāņem vērā tā kontekstuālā saistība ar vairākām citām publikācijām plašsaziņas līdzekļos, kas sniedz skaidrojumu par Publikācijas veidošanas iemesliem. Publikācijas autoru motivācija ir būtisks konteksts, lai izprastu, kāpēc saturs ir ticis veidots un izklāstīts tieši tā un ne savādāk. Ombuds ir konstatējis šādu hronoloģisko notikumu secību, kā rezultātā ir tapusi Publikācija.

Pēc tam, kad šī gada novembrī Centrālā statistikas pārvalde publicēja oktobra mēneša cenu inflācijas rādītājus, žurnālistiem radās pamatoti jautājumi, kāpēc pārtikas produktu cenas valstī turpina kāpt. Šos jautājumus žurnālistiem centās atbildēt ekonomikas ministrs savās intervijās vairākos Latvijas elektroniskajos plašsaziņas līdzekļos:

– **TV24 sižetā;**

[Ekonomikas ministrs]: *No maija mums ir tas kritums šajās kategorijas bijis 0,8%. Tas, protams, nav 20%, bet tas tomēr parāda vidējo kritumu kopumā šajās kategorijās.*

[Raidījuma vadītājs]: *Varbūt tas būtu kritis tāpat?*

[Ekonomikas ministrs]: *Nu mēs varam paskatīties šo, mēs paskatījāmies, ja tas būtu kritis tāpat,*

*tad tas būtu kritis arī Lietuvā un Igaunijā, bet **Igaunijā cenas turpina kāpt**. Respektīvi, **reģionālajā griezumā mēs būtiski neatšķiramies**. Šīs līknes tieši tādas pašas ir arī Lietuvā un Igaunijā, jo arī tur valdības nepieņēma nekādus ierobežojošos pasākumus laikā, kad šīs cenas cēlās. Un mēs esam savā ziņā vienā laivā.*

*Šobrīd Latvija uz Lietuvas un Igaunijas fona lec ārā, un tur kolēģi interesējas, kas Latvijā notiek savādāk, kāpēc **Igaunijā turpina pieaugt cenas, Latvijā viņas krīt lejā, un tas pats notiek arī Lietuvā**. Arī **Lietuvā līdzīga politika**, bet ir kaut kādi jautājumi, kas tiek lemti savādāk. Tad mēs izceļamies uz Baltijas valstu fona, ka **mums tās cenas ir nostabilizējušās un ar tendenci arī kristies**. Un tas, manuprāt, iezīmē to, kad tomēr nevar teikt tā, ka tas Memorands nestrādā. Tas, kad ir vēl, pieņemsim, samazinot PVN cena kritīsies pilnīgi noteikti četrās grupās. Ieviešot šos datu salīdzināšanas rīkus, tas veicinās konkurenci. Būs atsevišķas pozīcijas, kas vēl uzlabos šo visu darbību.*

– **TV3 sižetā;**

[Raidījuma vadītājs]: *Solījāt 20% samazinājumu, ir pieaugums.*

[Ekonomikas ministrs]: *Es ļoti stingri uzstāju uz to, kad pārtikas cenām es arī vēl joprojām sagaidu šo samazinājumu. Mēs redzam to, kad ir preču grupas, kurās mums ir samazinājums, bet absolūti ne visās.*

[Raidījuma vadītājs]: *Kuri produkti ir kļuvuši lētāki?*

[Ekonomikas ministrs]: *Ja mēs paskatāmies no Memoranda parakstīšanas laika [...] **zemo cenu grozā no maija cenu samazinājums ir 0,8%**. [...] Ir, kur ir pieaugums, ir, kur ir samazinājums, bet **kopējais samazinājums Latvijā ir mīnus 0,8% zemo cenu kategorijas grozā**, tie ir pēdējie dati, ja mēs skatāmies no maija.*

Tie ir dati, kurus mēs varam salīdzināt, piemēram Baltijas valstu līmenī, un Baltijas valstu mēs šogad pirmo reizi vairāku desmitgažu laikā izceļamies ar to, ka Latvijai ir atšķirīga šī tendence. Ja Igaunijā šī tendence turpina kāpt, tad mums kopš maija ir tendence visu laiku kristies. Arī no septembra uz oktobra, kad katru gadu ir pieaugums cenām, Latvijā desmit gadu mazākais pieaugums. Un tas parāda to, kad kaut kādā veidā tomēr šī tendence ir aizgājusi [...].

– **LTV1 sižetā;**

[Ekonomikas ministrs]: *Ja mēs skatāmies gada griezumā, tie dati tādi būs vēl joprojām arī turpmākos mēnešus, jo šīs aktivitātes, kuras mēs uzsākām maijā, tās ir, tad mēs iedevām zāles slimībai, kas netika ārstēta desmit gadus. Un šobrīd mēs redzam, ka **kopš maija mēs Latvijā***

atšķiramies no situācijas Lietuvā un Igaunijā. Mums kopš maija cenu kritums ir sācies. No mēneša uz mēnesi mēs redzam īpaši zemo cenu kategorijā, kur ir cenu samazinājums par 0,8% uz šo brīdi, kā mēs redzam. Tas ir no maija. Gada griezumā, protams, mums jāsapaida gads kamēr apiet riņķi, lai mēs varētu teikt gada griezumā.

Bet, ko es gribētu izteikt, arī sabiedriskajā medijā, arī jūsu medijā bija publikācija par pētniekiem, kas bija izpētījuši cenu atšķirības dažādos veikalos, un cenu atšķirības starp tiem veikaliem, kas ir ieviesuši zemo cenu grozu, un tiem, kuri nav. Ir 20 eiro uz vienu pirkumu. Tas skaidri parāda arī to, ka tomēr šie rezultāti ir tomēr vērā ņemami, jo veikali, kas nav pievienojušies šai aktivitātei, mazumtirdzniecības ķēdes, ir uz vienu pirkumu par 20 eiro dārgāki. Un tas parāda tomēr, ka ir kaut kāds arī šajā aktivitātē rezultāts. [..]

Analizējot ekonomikas ministra sniegtās atbildes, ombudam ir jākonstatē, ka tās rada vairākas neskaidrības par datiem, kas vēsta par cenu inflācijas dinamiku Baltijas valstīs, un par iespējām salīdzināt Latvijas rādītājus zemo cenu pārtikas grozā ar kaimiņvalstu rādītājiem. Īpaši neskaidra ir situāciju Lietuvā, kurā, pēc ekonomikas ministra teiktā, pārtikas preču cenas ir gan cēlušās, gan kritušās, gan palikušas nemainīgas. Iespējams, šo neskaidrību cēlonis ir nepietiekama ministra sniegtās informācijas strukturētība un izvērsums, ko ietekmējusi interviju žanra specifika, kad īsā brīdī auditorijai saprotamā veidā ir jāizklāsta liels un komplicēts informācijas apjoms.

Šīs neskaidrības un pretrunas ekonomikas ministra publiski teiktajā varētu būt iemesls, kas pamudinājis Re:Baltica žurnālistiem veikt ekonomikas ministra pausto faktu pārbaudi, kuras rezultāti tika atspoguļoti Rakstā.

Ir jāņem vērā, ka rubrikas nosaukums “Re:Check” apzīmē Re:Baltica faktu pārbaudes sadaļu, kuras uzdevums ir gādāt, lai sociālo tīklu laikmetā cilvēki saņemtu **patiesu informāciju**. [visi izcēlumi citētajā tekstā šeit un turpmāk mani – E.A.]

Re:Baltica mājaslapā par rubriku “Re:Check” ir sniegta šāda informācija² – *Mēs pārbaudām, vai patiesībai atbilst politiku, amatpersonu un citu viedokļu līderu publiski pausti izteikumi, dažādu organizāciju paziņojumi un sociālo tīklu vietnēs izplatītas ziņas* –, kā arī norādīta pārbaudīto faktu vērtējumu gradācija: *Pārbaudīto faktu vērtējumam izmantojam piecas iespējamās atzīmes:*

- **Patiesība** – apgalvojums atbilst patiesībai, izteikums ir precīzs un faktoloģiski pierādāms.
- **Tuvu patiesībai** – apgalvojums ir lielākoties patiess, taču ir pieļautas sīkas neprecizitātes.
- **Puspatiesība** – apgalvojums satur gan patiesu, gan nepatiesu informāciju, daļa faktu ir

² Skatīts, izmantojot tīmekļa vietnes saiti: <https://rebaltica.lv/2019/06/recheck/>.

noklusēta.

- **Drīzāk nav taisnība** – apgalvojumā ir kripata patiesības, taču nav ņemti vērā būtiski fakti un/vai konteksts, līdz ar to izteikums ir maldinošs vai ārpus konteksta.
- **Nav taisnība** – apgalvojums neatbilst patiesībai, tam nav pierādījumu, izteikuma autors melo vai neapzināti maldina.
- **Trūkst konteksta** – tiek salīdzinātas nesalīdzināmas lietas, izteikums ir pretrunā ar paša iepriekš teikto vai darīto vai trūkst būtiskas papildu informācijas.

Savukārt par faktu pārbaudes principiem Re:Baltica mājaslapā ir sniegta šāda informācija: *Pārbaudei atlasām izteikumus vai paziņojumus, kuru pamatā ir **fakti**, nevis viedokļi. Visu pārbaudīt nav iespējams, tāpēc dodam priekšroku nozīmīgiem un aktuāliem apgalvojumiem. Nepievēršam uzmanību vispārzināmiem faktiem, bet gan tādai informācijai, kuru lasot, dzirdot vai redzot, mums rodas jautājums – vai tiešām tā ir?*

*Lai noskaidrotu, **vai izteikums atbilst patiesībai**, nepaļaujamies uz citu cilvēku viedokļiem, bet meklējam pierādījumus dokumentos, pētījumos, datu bāzēs. Ja nevaram atrast informācijas avotus paši, lūdzam palīdzību to meklēšanā attiecīgo nozaru ekspertiem. Katrā faktu pārbaudē norādām, kādus avotus esam izmantojuši un pievienojam interneta saites, lai lasītājs varētu pārliicināties arī pats. Mēs cenšamies sazināties ar izteikuma autoru (ja tas ir zināms), lai noskaidrotu, kur ņemta informācija, un uzklautu pamatojumu, bet, ja saziņa nav iespējama vai nav notikusi, norādām, kāpēc. [...] Faktu pārbaudē neizmantojam anonīmus avotus. [...]*

Visus rakstus pirms publicēšanas pārbauda redaktors, vairumā gadījumu – redaktors un vēl viens žurnālists. Par vērtējumu vienojas raksta autors un redaktors, bet atšķirīga viedokļa gadījumos piesaista vēl vienu žurnālistu.

Ja Re:Check rakstā analizētā apgalvojuma autors uzskata, ka mūsu vērtējums ir neatbilstošs, tas apstrīdams, sūtot vēstuli redakcijai (recheck@rebaltica.com) [...]. Ja arī pēc tam autora un Re:Check komandas viedoklis par vērtējumu atšķiras, lēmuma pieņemšanā tiek iesaistīti divi Re:Baltica žurnālisti, kas ikdienā nestrādā faktu pārbaudē. Ja iesniedzēju neapmierina Re:Baltica gala atbilde, mūsu darbu iespējams apstrīdēt Latvijas Žurnālistu asociācijas Ētikas padomē vai Latvijas Mediju ētikas padomē. [...]

Līdz ar to ir jākonstatē, ka, lai arī faktu pārbaudes rezultātu publikācijas Re:Baltica mājaslapas sadaļā “Re:Check” tiek sauktas par “rakstiem”, to forma un žanrs precīzāk būtu raksturojami kā konspektīva atskaite (kopsavilkums) par veiktās faktu pārbaudes rezultātiem.

Rakstā ir konstatēti šādi konkrēto faktu pārbaudes rezultāti:

- 1) *Ekonomikas ministrs Viktors Valainis (ZZS) apgalvo, ka viņa politikas rezultātā kopš maija zemo cenu pārtikas grozs Latvijā kļuvis lētāks, kamēr Igaunijā un Lietuvā – dārgāks. Taču kaimiņvalstīs salīdzināmi dati netiek ievākti, līdz ar to Valaiņa teiktajam nav nekādu pierādījumu. Savukārt pārtikas produktu un bezalkoholisko dzērienu cenas kopumā Latvijā šajā laikā pat minimāli augušas, un uz abu pārējo fona mēs pozitīvi neizceļamies.*

Līdz ar to uz ekonomikas ministra teikto tiek attiecināts vērtējums: *Nav taisnība* – apgalvojums neatbilst patiesībai, tam nav pierādījumu, izteikuma autors neapzināti maldina vai melo.

- 2) *Valainis abos raidījumos [TV24 sižets un TV3 sižets] stāstīja, ka memorandā nosaukto produktu zemo cenu grozs kopš maija kļuvis lētāks par 0,8 procentpunktiem. Tādi dati tiešām ir – tos (..) eksperimentālā kārtā apkopo Centrālās statistikas pārvalde. Taču ministrs šo kritumu izcēla kā unikālu Baltijas valstu vidū.*
- 3) *Re:Check jautāja Valaiņa birojam, no kurienes ministram šāda informācija – ka Igaunijā un Lietuvā lētāko produktu cenas kopš maija ir kāpušas. Ministra padomniece Una Feldentāle atbildē atzina, ka šādu datu nav: “Salīdzinot Baltijas valstis, dati par zemo cenu grozu tiek apkopoti tikai Latvijā. Latvijas datus ar Igaunijas un Lietuvas datiem var salīdzināt tikai to preču grupu kategoriju līmenī, kādas ir noteiktas visām valstīm kopējas, šajās grupās ir iekļauta daļa no memorandā iekļautajām precēm (Eurostat dati)”.*
- 4) *Apkopojot Latvijas, Lietuvas un Igaunijas statistikas iestāžu mājaslapās publicētos ikmēneša inflācijas datus, Re:Check secināja, ka kopš maija visās trīs valstīs pārtikas un bezalkoholisko dzērienu cenas Latvijā un Igaunijā vidēji pieaugušas par 0,1 procentpunktu, bet Lietuvā par 0,1 procentpunktiem kritušās. Kontekstam jāņem vērā, ka vasaras otrajā pusē un rudens sākumā pārtikas cenu kritums ir arī sezonāla parādība.*
- 5) *Nav nekāda pamata apgalvot, ka Igaunijā un Lietuvā pretēji Latvijai zemo cenu pārtikas produkti kopš maija būtu kļuvuši dārgāki. Kaimiņvalstīs netiek apkopoti atsevišķi dati par produktiem, kas Latvijā pēc memoranda noslēgšanas ar uzņēmējiem iekļauti zemo cenu grozā, līdz ar to salīdzināmu datu nav. Kopumā pārtikas cenas Latvijā šajā laikā nav samazinājušās, un mēs arī pozitīvi neizceļamies uz pārējo Baltijas valstu fona.*

Ņemot vērā Re:Baltica sadarbību ar LSM radio programmu “Latvijas Radio 1”, Re:Baltica žurnāliste, balstoties Raksta materiālos, ir sagatavojusi arī audio sižetu, kas tika atskaņots 2025. gada 1. decembra “Latvijas Radio 1” raidījumā “Labrīt” (LR 1 sižets).

Pamatojoties uz to, ka kopš 2025. gada sākuma LSM ir vienots mediju uzņēmums, un vienā programmā izveidotais saturs nereti tiek adaptēts izplatīšanai arī citās LSM programmās vai pakalpojumos, Re:Baltica žurnālisti ir sagatavojuši arī Publikāciju tās iekļaušanai LSM interneta ziņu portāla “LSM.lv” saturā. Salīdzinot Publikācijas saturu ar LR1 sižeta saturu, ir jākonstatē, ka tie ir identiski un atšķirības nosaka vienīgi informācijas pasniegšanas veida specifika (rakstiski vai audiāli), tāpēc ombuds, gatavojot atzinumu, var koncentrēties vienīgi uz Publikācijas teksta analīzi, un izdarītie secinājumi par to var tikt attiecināti arī uz LR1 sižetu.

Līdz ar to galvenā ombuda uzmanība ir vērsta uz Publikācijas salīdzinājumu ar Rakstu, un ombudam ir jākonstatē, ka Rakstu un Publikāciju vieno šādi satura aspekti:

- secinājums, ka ekonomikas ministra apgalvojumiem par to, ka Latvija pārtikas cenu ziņā pozitīvi izceļas Baltijas kontekstā, nav datus balstīta pamatojuma, jo par Igauniju un Lietuvu nav salīdzināmu datu par zemo cenu pārtikas grozu;
- fakta konstatācija, ka Centrālās statistikas pārvaldes eksperimentāli apkopotie dati uzrāda, ka lētāko pamatpārtikas produktu grozs Latvijā kopš maija ir samazinājies par 0,8%, vienlaikus norādot, ka to nevar pamatoti interpretēt kā unikālu Memoranda īstenošanas politikas sasniegumu Baltijas mērogā, jo Lietuvā un Igaunijā zemo cenu grozs netiek apkopots;
- fakta konstatācija, ka pārtikai kopumā Latvijā kopš maija cenas pat minimāli augušas – par 0,1 procentpunktu – tieši tāpat kā Igaunijā, bet Lietuvā cenas pavisam nedaudz kritušās, kā arī norāde uz korelāciju ar sezonālo cenu samazinājumu vasaras beigās un rudens sākumā;
- informācija par Ekonomikas ministra padomnieces Unas Feldentāles vērtējumu situācijai ar pārtikas cenām Baltijā. Rakstā citējot – *“Salīdzinot Baltijas valstis, dati par zemo cenu grozu tiek apkopoti tikai Latvijā. Latvijas datus ar Igaunijas un Lietuvas datiem var salīdzināt tikai to preču grupu kategoriju līmenī, kādas ir noteiktas visām valstīm kopējas, šajās grupās ir iekļauta daļa no memorandā iekļautajām precēm (Eurostat dati)”* – , bet Publikācijā pārstāstot – *To, ka salīdzināmu datu nav, "Re:Check" apliecināja arī Valaiņa padomniece Una Feldentāle. Viņa atzina, ka salīdzināmi ir tikai pēc "Eurostat" metodikas apkopie dati par pārtiku un bezalkoholiskajiem dzērieniem kopumā. Šajā ziņā kopš memoranda parakstīšanas cenas Latvijā nav kritušās un mēs nekādā veidā pozitīvi neizceļamies;*
- norādes uz ekonomikas ministra teikto TV3 sižetā un TV24 sižetā par to, ka Latvija esot vienīgā Baltijā ar cenu kritumu;

- secinājums, ka ekonomikas ministra teiktajam par Baltijas salīdzinājumu nav pierādījumu, un sniegtais vērtējums, ka ekonomikas ministrs tādējādi maldina sabiedrību.

Savukārt, Publikācija no Raksta atšķiras ar to, ka tajā:

- papildus tiek sniegti 2025. gada oktobra mēneša inflācijas dati un detalizētāks izklāsts par precēm, kas šajā mēnesī sadārdzinājušās (kafija, olas, šokolāde, konditorejas izstrādājumi, gaļa, sviests un piens);
- ir iekļauts arī ekonomikas ministra teiktas LTV1 sižetā: *"Visas aktivitātes, ko mēs sākām maijā, – mēs iedevām zāles slimībai, kas netika ārstēta desmit gadus. Un šobrīd mēs redzam, ka kopš maija mēs Latvijā atšķiramies no situācijas Lietuvā un Igaunijā, mums kopš maija cenu kritums ir sācies"*.

Tādējādi ir jākonstatē, ka abas satura vienības balstās vienos un tajos pašos faktos un secinājumos, taču Raksts ir neitrāls un sniedz analītisku faktu pārbaudes rezultātu izklāstu, bet Publikācija ir vērtējošs Raksta satura atstāsts – viedokļraksts.

Rakstā ekonomikas ministra publisko paziņojumu analīzes secinājumi parādās:

- kā standartizēta piebilde – *Nav taisnība – apgalvojums neatbilst patiesībai, tam nav pierādījumu, izteikuma autors melo vai neapzināti maldina;*
- kā arī noslēdzošajā rindkopā – *Valainis **arī iepriekš vairākkārt maldinājis, runājot par pārtikas cenām**. Pirms gada viņš nekorekti atstāstīja dažādās Eiropas valstīs politiku virzītās cenu samazināšanas iniciatīvas un pārspīlēja to efektivitāti (raksts šeit). Savukārt šogad augusta vidū viņš nepamatoti stāstīja, ka memoranda rezultātā pamatpārtikas cenas krītas (šeit).*

Publikācijā ekonomikas ministra paziņojumu analīzes secinājumi parādās:

- virsrakstā: *"Re:Check": Valainis **kārtējo reizi maldina** par saviem sasniegumiem pārtikas cenu mazināšanā;*
- pirmajā rindkopā – publikācijas pieteikumā: *Ekonomikas ministrs Viktors Valainis (Zaļo un Zemnieku savienība) **kārtējo reizi maldinājis** par saviem sasniegumiem pārtikas cenu mazināšanā, sakot, ka Latvija pozitīvi izceļas uz kaimiņvalstu Igaunijas un Lietuvas fona.*
- izceltajā rindkopā publikācijas noslēgumā: *Taču **ministrs atkal maldina** – viņa teiktajam par abām pārējām Baltijas valstīm nav nekādu pierādījumu, jo tur šādi dati par zemo cenu pārtikas groza izmaiņām netiek apkopoti.*

- publikāciju noslēdzošajā teikumā: *Tāpat jāatgādina, ka šī nav pirmā reize, kad ekonomikas ministrs Valainis maldina par valsts iespējām likt pārtikas cenām kristies un paša virzītās politikas it kā labajiem sasniegumiem.*

Izvērtējot abas satura vienības, konstatējams, ka Publikācijā būtiskā apjomā ir pārņemti Rakstā izklāstītie fakti, secinājumi, argumentācijas struktūra un vērtējumi, tos redakcionāli saīsinot un adaptējot viedokļraksta publikācijas formātam. Tādējādi Publikācija ir uzskatāma par saturiski balstītu atstāstu Rakstā izklāstītajiem secinājumiem, neieviešot būtiski jaunus faktus attiecībā uz galveno jautājumu par pārtikas cenu dinamiku Baltijas valstīs.

[5] Par redakcionālo lēmumu iekļaut Publikāciju LSM saturā.

Re:Baltica ir Starptautiskā Faktu pārbaudītāju tīkla (IFCN (*International Fact-Checking Network*)) un Eiropas faktu pārbaudes standartu tīkla (EFCSN (*European Fact-Checking Standards Network*)) biedrs, kas nosaka organizācijai pienākumu savā darbībā ievērot neitralitātes, atklātības, avotu izsekojamības, kļūdu labošanas un citus starptautiskus profesionālas žurnālistikas standartus.

Jāņem vērā, ka rubrika “Re:Check” ir ne tikai Re:Baltica faktu pārbaudes sadaļas nosaukums, bet arī LSM interneta ziņu portāla “LSM.lv” regulāra sadaļa, kurā ir pieejami kopš 2022. gada publiskotie Re:Baltica faktu pārbaudes projekta “Re:Check” aktuālie izpētes rezultāti (kopskaitā gandrīz 200 publikācijas).

Kā savulaik ombudu informēja LSM galvenā redaktore Anita Brauna, atbildot uz pieprasījumu ombuda 2025. gada 3. oktobra atzinuma Nr.27/6-3 “Par Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centra “Re:Baltica” žurnālistes Evitas Puriņas raksta publicēšanu LSM.lv un veidotā sižeta iekļaušanu Latvijas Radio raidījumā “Labrīt””³ – *Latvijas Sabiedriskais medijs/Latvijas Radio (LSM/LR) sadarbojas ar Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centru “Re:Baltica” kā ar neatkarīgu producentu grupu uz līguma pamata. [...] Līgumā „Re:Baltica” apņemas sagatavo sižetus, nodrošinot to žurnālistisko un tehnisko līmeni atbilstīgi Latvijas Radio prasībām un standartiem un ievērojot Ziņu dienesta koncepciju, sižeta formātu un mērķi, kā arī sižeta satura atbilstību Latvijas Republikas normatīvajiem tiesību aktiem. „Re:Baltica” arī garantē, ka sižetos nebūs iekļauta slēptā reklāma un aizliegta un/vai maldinoša informācija, savukārt LSM/LR patur tiesības nepublicēt (nepārraidīt) „Re:Baltica” veidotos ierakstus, ja tie neatbilst iepriekš uzskaitītajām prasībām un standartiem. Līgumā nav tiešas atsauces uz VSIA “Latvijas Sabiedriskais medijs”*

³ Skatīt izmantojot tīmekļa vietnes saiti: <https://www.seplp.lv/lv/atzinums-nr276-3-par-2025-gada-8-septembra-iesniegumu>.

Redakcionālajām vadlīnijām un VSLA "Latvijas Sabiedriskais medijs" Rīcības un ētikas kodeksu, jo tā tiesiskais tvērums ir plašāks.

Lai arī kā Publikācijas autori ir norādīti Re:Baltica žurnālisti Evita Puriņa (*"Re:Check" redaktore*), Annija Petrova (*"Re:Baltica"/"Re:Check"*) un Ronalds Siliņš, iekļaujot šo satura vienību LSM interneta ziņu portālā "LSM.lv" – tā kļūst par LSM satura sastāvdaļu, par kuras atbilstību LSM pašregulējošajiem dokumentiem ir atbildīgi LSM redaktori un galvenais redaktors.

Izvērtējot konstatēto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons
secina:

[6] Par atšķirīgiem naratīviem vienu un to pašu faktu interpretācijās.

Ombuda vērtējumā Iesniedzēja un Publikācijas autoru sniegtās ekonomikas ministra publisko paziņojumu atšķirīgo interpretāciju pamatā ir iesaistīto pušu atšķirīgā motivācija, kā rezultātā ir izveidojušies divi atšķirīgi stāsti par vienu un to pašu notikumu jeb divi atšķirīgi naratīvi, kā tiek vēstīts par situāciju ar pārtikas produktu cenām valstī, kopš Memoranda noslēgšanas brīža 2025. gada 27. maijā, un ekonomikas ministra sniegto vērtējumu sasniegtajiem rezultātiem.

Ekonomikas ministra publisko paziņojumu nodoms ir parādīt sabiedrībai, ka Memoranda noslēgšana bija jēgpilna darbība un ka ir fiksējami pirmie pozitīvie rezultāti tā parakstīšanai, proti, ka Memorandam ir labvēlīga ietekme uz pārtikas preču cenām Latvijā. Šāds nodoms ir pilnīgi legītīms un atbilst politiskajā vidē pastāvošās stratēģiskās komunikācijas principiem.

Lai realizētu šādu nodomu, ir nepieciešami 1) progresu apstiprinoši dati, kā arī 2) iespēja pierādīt, ka pozitīvais rezultāts ir tiešas Memoranda nodoma īstenošanas sekas, citiem vārdiem sakot, ka pastāv viennozīmīga, mono-kauzāla saistība starp Memorandā izteikto labo gribu veicināt pamata pārtikas preču pieejamību Latvijas iedzīvotājiem un faktisko situāciju ar pārtikas cenām mazumtirdzniecībā.

Pirmā uzdevuma izpildei noder Centrālās statistikas pārvaldes eksperimentāli apkopotie dati, kas uzrāda 0,8% deflāciju tajā zemo cenu pārtikas produktu grozā, kas ietverts Memorandā (53 produktu veidi 10 produktu kategorijās). Kā jau iepriekš tika konstatēts, fakts, ka, kopš Memoranda noslēgšanas brīža ir fiksējams cenu samazinājums zemo cenu grozā 0,8% apmērā, arī Publikācijā netiek apstrīdēts. Tādējādi var secināt, ka saistībā ar to ir vismaz kaut kas, par ko abi atšķirīgie stāsti faktu pasniegšanas līmenī vēsta vienādi, un šajā nozīmē ir informatīvi koherenti. 0,8% cenu kritums, protams, nav tas 20% cenu samazinājums, par kuru tika runāts Memoranda noslēgšanas laikā (skat. LSM raksts 1), un par kuru pie izdevības ekonomikas ministram atgādina

žurnālisti (skat. TV3 sižets), tomēr tas ir vairāk kā nekas, lai arī šie sasniegumi ir tikai vienā, atsevišķi ņemtā preču grupā (zemo cenu pārtikas grozā).

Šajā brīdī nozīmi iegūst iespēja eksakti pierādīt, ka pozitīvie rezultāti nav nejauši, ka pastāv stingra kauzāla (cēloņ-seku) sakarība starp Memorandu un fiksēto cenu kritumu. Šādas viennozīmīgas saistības pastāvēšanu ļauj apšaubīt tas, ka globālā brīvā tirgus apstākļos ir sarežģīti ar voluntāriem lēmumiem sasniegt ekonomiskus rezultātus, jo jebkādas izmaiņas rezultējas no multi-kauzālu sakarību kombinācijas, proti, izmaiņas nosaka ne tikai valstiskā griba, bet arī vēl daudzi citi savstarpēji saistīti (vai pat nesaistīti) faktori, ka piemēram, sezonalitātē, lokāli vai globāli ekonomiskie un politiskie procesi, izmaiņas pārtikas importa apjomos, pārtikas produktu cenas pasaulē, izmaiņas pircēju uzvedībā u.tml.

Apstiprinošu atbildi šajā gadījumā varētu sniegt salīdzināšana ar kaimiņvalstīm, kuras atrodas līdzīgā situācijā, proti, tādu pašu faktoru ietekmē, taču kuras nav parakstījušas līdzīgu Memorandu kā Latvijā. Vienīgā problēma ir tā, ka līdz ar to, ka kaimiņvalstīs līdzīgi Memorandi nav noslēgti, tad Igaunijā un Lietuvā nav arī statistikas datu par izmaiņām Latvijas Memorandā noteikto zemo cenu pārtikas grozam atbilstošiem pārtikas produktiem šajās valstīs. Var, protams, salīdzināt datus par pārtikas produktu cenu inflāciju kopumā (ne šaurajā zemo cenu pārtikas grozā), taču šāds salīdzinājums neliecina par kādām pozitīvām tendencēm Latvijā (kopumā pārtikas cenas ir pieaugušas). Savukārt, salīdzināt cenu deflāciju vienā šaurā produktu grozā ar citu valstu rādītājiem pārtikas produktu kategorijā kopumā nebūtu korekti.

Tādējādi ekonomikas ministra naratīva pamatā esošo hipotēzi, ka Memorandā iekļauto zemo cenu groza cenu izmaiņu ziņā Latvijā ir pozitīvākas tendences (cenu nepieaugšana vai pat krišanās) nekā Lietuvā un Igaunijā, nav iespējams ne pierādīt, ne apgāzt, jo nav Centrālās statistikas pārvaldes datiem par Memorandā iekļauto zemo cenu preču cenu izmaiņām analoģisku datu par izmaiņām šādā pašā preču grupā Lietuvā un Igaunijā. Tāpēc šādam pieņēmumam ir tikai minējuma (hipotēzes), bet ne fakta statuss. Savukārt, ja kaut kas nav eksakti pierādāms kā fakts, tad tam atliek vienīgi ticēt kā pieņēmumam, kas raksturo t.s. “vēlmju domāšanu”, kā cerības par to, ka ir tieši tā, kā gribētos. Ombuds pieņem, ka Iesniedzēja vilšanās par Publikācijā lasāmo varētu būt saistīta ar to, ka Publikācijā atklājas žurnālistu nespēja (vai negribēšana) noticēt un uzticēties ekonomikas ministra apgalvotajam un tā pamatā esošajai labajai gribai. Citiem vārdiem sakot, ekonomikas ministra veidotais stāsts no žurnālistu puses netiek akceptēts kā patiess – tāds, kas atbilst realitātē notiekošajam, uz ko arī Publikācijā tiek tiešā veidā norādīts.

Trūkstot eksaktiem pierādījumiem par Memoranda pozitīvo efektu uz pārtikas produktu cenām un

neuzticoties ekonomikas ministram kā informācijas avotam, žurnālisti veido savu stāstu, kura priekšmets ir nevis pārtikas cenu jomā notiekošais, bet gan ekonomikas ministra interpretācija (naratīvs) šajā jomā notiekošajam. Žurnālistu stāstu, savukārt, strukturē tā pamatā liktais vērtējums (viedoklis), ka ministrs (apzināti vai neapzināti) maldina sabiedrību, iespējami nejaušu korelāciju cenšoties uzrādīt kā reālu tendenci, turklāt šīs tendences “pierādījumam” lietojot nekorekti veiktu salīdzinošo analīzi, kurā viena veseluma daļas rādītāji tiek salīdzināti ar cita veseluma rādītājiem kopumā. Ombuds pieļauj, ka šāds žurnālistu vērtējums ir radies gan no neuzticēšanās ekonomikas ministra teiktajam un viņa autoritātes trūkums ekonomiskas dabas jautājumos, kas, visticamāk, ir rezultāts līdzšinējiem un senākiem ministra publiskajiem paziņojumiem, gan arī no verificējamu datu trūkuma, kas ļautu pierādīt ministra teiktā objektivitāti, ka ir tā, kā viņš saka, vai arī apgāzt to. Nenoliedzami, 0,8% deflācija zemo cenu pārtikas groza cenām ir objektīvs fakts, tomēr ar to vien nevar loģiski korektā veidā pierādīt, ka šo cenu kritumu ir noteicis maijā parakstītais Memorands, tā var būt arī nejauša sakritība, vai globālas pārtikas produktu cenu samazināšanās tendences novēlota izpausme Latvijā. Tāpat diskutabls ir arī jautājums par to, cik nozīmīgs ir šis sasniegums.

Noskatoties Publikācijā (un Rakstā) minētos televīzijas raidījumu fragmentus (TV24 sižets, TV3 sižets, LTV1 sižets), ombuds pārliecinājās, ka ekonomikas ministra teikto ir iespējams uztvert kā centienus salīdzināt zemo cenu groza cenu izmaiņas ar it kā līdzīgu produktu cenu izmaiņām kaimiņvalstīs, par ko nekādu datu nav, ko atzīst gan ministrs, gan viņa padomniece. To, ka šāda salīdzināšana ar kaimiņvalstīm kā ekonomikas ministra stāsta strukturējošs elements, ir ne tikai ministra individuālie komunikācijas centieni, bet raksturo arī Ekonomikas ministrijas kopējo pozīciju jeb naratīvu, liecina, piemēram, Iesniegumā iekļautā 18. atsauce⁴, kas informē par Ekonomikas ministrijas parlamentārā sekretāra Jurgā Miezaiņa viesošanos senioru skolā Rīgā, kuras laikā izskanēja šāds apgalvojums – ***Pārtikas produktiem, kas ir iekļauti zemo cenu pārtikas grozā, ir novērojama cenas samazināšanās, kamēr, piemēram, Igaunijā un Lietuvā tās ir paaugstinājušās*** – kas senioriem rada nepārprotamu iespaidu, ka tiek salīdzināts līdzīgais ar līdzīgo, un nevis – viena veseluma daļa ar citu veselumu. Tādējādi ir jāsecina, ka Ekonomikas ministrijas un to pārstāvju izteikumos ir atrodami tādi apgalvojumi, kas žurnālistiem var radīt pamatotu priekšstatu, ka ekonomikas ministra un to pārstāvju izteikumi par pārtikas cenu deflāciju Latvijā rada iespaidu par centieniem publiskajā retorikā uzdot vēlamo par esamo.

Salīdzinot Iesniedzēja sniegto detalizēto argumentāciju par situāciju ar pārtikas cenām Latvijā un

⁴ J. Miezainis informē seniorus par aktualitātēm pārtikas cenu samazinājumā. Pieejams: <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/j-miezainis-informe-seniorus-par-aktualitatem-partikas-cenu-samazinajuma>.

salīdzinājumu ar kaimiņvalstīm, un tās saistību ar Memoranda noslēgšanas rezultātā veiktajām aktivitātēm ar žurnālistu Publikācijā izklāstītajiem datiem, ir jākonstatē, ka ne vienmēr ir skaidri saprotams, kas ar ko un kurā brīdī īsti tiek salīdzināts – a) pārtikas cenu inflācijas rādītāji Baltijas valstīs kopumā, b) rādītāji visās zemo cenu preču kategorijās, c) rādītāji atsevišķās pamatproduktu kategorijās, d) cenu izmaiņas attiecībā tikai uz Memorandā noteikto zemo cenu preču grozu, e) cenu izmaiņas attiecībā tikai uz atsevišķām zemo cenu prežu groza preču kategorijām vai f) pat attiecībā uz atsevišķām precēm. Tāpat ne vienmēr ir skaidrs, kāds ir salīdzinājuma konkrētais aspekts – 1) gads pret gadu, 2) viena gada atbilstošais mēnesis pret cita gada atbilstošo mēnesi, 3) viena gada secīgais mēnesis pret cita gada secīgo mēnesi, 4) situācija kopš memoranda parakstīšana, 5) situācija kopš pārtikas cenu kāpuma 2020. gadā. Rodas iespaids, ka katrā atsevišķajā gadījumā tiek salīdzināts tas, ko salīdzināt šajā brīdī ir izdevīgi.

Ir jākonstatē, ka lai gan abas puses (ekonomikas ministrs un žurnālisti) atsaucas uz Centrālās statistikas pārvaldes datiem, Ekonomikas ministrijas Analītikas dienesta sagatavotajiem inflācijas apskatiem un ekonomikas ministra publiskajiem paziņojumiem plašsaziņas līdzekļos, tomēr pušu piedāvātās interpretācijas atšķiras un nereti ir pretrunīgas. Lai arī Iesniedzējs uzskata, ka par ekonomikas ministra sniegtās *informācijas patiesumu var pārliecināties ikviens sabiedrības loceklis*, norādot tīmekļa vietnes saiti, kas ved uz “Eurostat” datu bāzēm, ombuds pārliecinājās, ka bez kompetences ekonomikas statistikas datu analīzē, tas tomēr nav ikviena sabiedrības locekļa spēkos. Tieši tāpēc sabiedrībai ir nepieciešams kompetents, uzticams un nepārprotams datu skaidrojums, ko var sniegt vai nu kompetentās valsts pārvaldes iestādes, vai žurnālisti, kā tas ir noticis arī šajā gadījumā, vienīgi abu pušu izveidotie stāsti (interpretācijas) ir izrādījušies savstarpēji pretrunīgi.

Ir jāsecina, ka Iesniegumā iekļautie aicinājumi *rūpīgi izvērtēt informācijas avotus, kas sniedz jebkādu vērtējumu par datiem, īpaši, ja tas skar tik nozīmīgu jautājumu visai sabiedrībai kā pārtikas cenas*; kā arī ievērot vispārēju žurnālistikas principu, veidojot publikācijas, *proti balstīties uz oficiālajiem datiem un noskaidrot visu iesaistīto pušu viedokļus, nevis atspoguļot vienpusēju informāciju, kas nav labās prakses piemērs* Publikācijas sagatavošanas procesā ir ievēroti, jo Publikācijas pamatā esošie informatīvie materiāli – ministra publiskie paziņojumi medijos, Centrālās statistikas pārvaldes dati, “Eurostat” dati, kā arī Ekonomikas ministrijas Analītikas dienesta sagatavotie inflācijas apskati ir uzskatāmi par “oficiāliem datiem”, un “iesaistīto pušu viedokļiem”, un nav pamata apšaubīt šo informācijas avotu uzticamību.

[7] Par maldināšanu par maldināšanu.

Žurnālisti Publikācijā pauž viedokli, ka ekonomikas ministrs maldina sabiedrību – to vairākkārt skaidri izceļot – virsrakstā, raksta pieteikumā pirmajā rindkopā, izcēlumā raksta otrajā pusē un rakstu noslēdzošajā teikumā. Savukārt Iesniedzējs uzskata, ka žurnālistu apgalvojumi maldina sabiedrību par to, ka ekonomikas ministrs maldina sabiedrību. Tādējādi var konstatēt, ka runa ir par meta-maldināšanas situāciju, kad, šķietami, ir notikusi maldināšana par maldināšanas faktu.

Jāņem vērā, ka “maldināšana” kā plaša valodspēļu kopa ietver sevi daudzveidīgu komunikatīvās rīcības spektru. Vienā tā pusē ir nemotivēta maldinošu apgalvojumu izteikšana bez īpaša nodoma maldināt sarunas partneri, kam par iemeslu visbiežāk ir runātāja nezināšana, proti, runātājs “neko ļaunu nedomādam” reproducē kaut kur saklausītu viedokli, kritiski to nereflektējot. Šāda maldināšana visbiežāk izpaužas plaši izplatīta komunikācijas veida – “pļāpāšana” – ietvaros, tāpēc, lai atšķirtu to no citiem, rafinētākiem maldināšanas veidiem, latviešu valodā vispiemērotāk būtu saukt to par “muldēšanu”, kas ir bieži vērojama valodspēle plašsaziņas līdzekļos, kad runātāji, bez kritiskas refleksijas par teikto, stāsta to, ko tie nemaz nezina.

Maldinošu valodspēļu spektra pretējā pusē atrodas jau izteikti motivēta maldināšanas rīcība, kuras nodoms ir apzināti mānīt sarunas partneri, sniedzot tam nepatiesu, aplamu, kļūdainu informāciju, noklusējot patiesību vai stāstot “puspatiesības”, selektīvi atlasot “noderīgus” faktus, bet ignorējot “nenoderīgus”. Šāda rīcība visprecīzāk atbilst terminam “maldināšana” tā sašaurinātajā, precīzajā nozīmē, kā manipulatīvai nepatiesu priekšstatu izplatīšanai, lai tādējādi gūtu sev kādu labumu, un šāda rīcība pēc satura un tehnoloģijas atbilst tām valodspēlēm, ko latviešu valodā apzīmē kā “mānīšanu” vai “melošanu”.

Savukārt maldinošo valodspēļu spektra vidū atrodas tāda “maldināšanas” izpausme, kad aplamu apgalvojumu izteikšanas pamatā ir runātāja neapzināta kļūdīšanās. Visbiežāk tāpēc, ka runātājs konkrētajā komunikācijas epizodē ir kaut ko pārpratis (semantiski – “par ko ir runa”, pragmatiski – “kas notiek”, stratēģiski – “kādi ir nodomi”, ekspresīvi – “kādas ir attieksmes”) vai nav sapratis (saprotamais fenomēns atrodas “ārpus viņa saprašanas”). Lai nošķirtu šo maldīšanās veidu no iepriekš nosauktajiem, latviešu valodā piemērotākais apzīmējums būtu “alošanās”.

Tādējādi jāsecina, ka Iesniedzēja vērtējumā Re:Baltica žurnālisti vai nu “muld” vai “alojas”, vai “mānās”, vai pat “melo” par to, ka ekonomikas ministrs savos publiskajos “muld”, “alojas”, “mānās” vai “melo”. Lai šādā meta-maldināšanas situācijā noskaidrotu patiesību, šķietami, vienkāršākais veids būtu noteikt patiesuma vērtību (paties vai aplams) ekonomikas ministra teiktajam: ja viņa teiktais kvalificētos kā nepatiesības teikšana jeb muldēšana, alošanās, mānīšanās

vai melošana, tad žurnālisti nemaldina sabiedrību, bet saka patiesību, un otrādi, ja apstiprinātos, ka ekonomikas ministrs saka patiesību, tad “muld”, “alojas”, “mānās” vai “melo” žurnālisti. Taču šāda analīze pārsniedz ombuda kompetenci, kas noteikta SEPLPL, jo ombuda kompetence ir vērtēt LSM saturu, nevis ekonomikas ministra teikto, un ombuds pieļauj, ka galēju ekonomikas ministra teiktā izvērtējumu var veikt tikai Latvijas Republikas tiesa.

Ombuda kompetencei atbilstoša būtu vienīgi rūpīga analīze visam tam apstākļu kopumam, kas Re:Baltica žurnālistiem ir ļāvis pieņemt, ka ekonomikas ministrs maldina sabiedrību, proti, uzdevums būtu noskaidrot, vai šādam pieņēmumam ir pietiekams pamatojums.

Pirmšķietami ombuds saskata šādu pamatojumu saistībā ar trīs apsvērumiem, kas, iespējams, ir veidojis plašāku kontekstu Re:Baltica žurnālistu sniegtajiem vērtējumiem par ekonomikas ministra publiskajiem izteikumiem:

1) Memoranda mērķi;

Iepazīstoties ar Memorandā pausto, ombuds pārliecinājās, ka tajā cenu samazinājums pārtikai nav paredzēts kā Memoranda mērķis, bet gan tā tekstā ir lasāms, ka *Memorands ir tā parakstītāju apņemšanās ar šādiem kopīgiem mērķiem* [visi izcēlumi mani – E.A.]:

- *Palielināt **vietējās izcelsmes** pārtikas preču sortimentu un to tirdzniecības apjomu;*
- *Veicināt pamata pārtikas preču **pieejamību** Latvijas iedzīvotājiem, īpaši ņemot vērā māsasaimniecības ar zemākiem ienākumiem;*
- *Uzlabot **sadarbību starp mazumtirgotājiem un ražotājiem**;*
- *Atbalstīt **tautsaimniecības izaugsmi** un ilgtspējīgu konkurenci pārtikas piegādes ķēdē.*

No šiem mērķiem, ombuda vērtējumā, nozīmīgākais ir otrais, kura sasniegšanai kā instruments ir paredzēta zemo cenu groza ieviešana, uzliekot par Memoranda dalībnieku – mazumtirdzniecības ķēžu un veikalu – pienākumu atbilstoši marķēt un komunicēt pircējiem, ka veikals piedāvā vismaz vienu produktu ar zemāko cenu atbilstošā preču kategorijā attiecīgajā mazumtirdzniecības ķēdē. Tādējādi jāsecina, ka Memorands neuzliek tā dalībniekiem pienākumu samazināt cenu pārtikas produktiem, bet gan piedāvāt (komunicēt) pircējiem vismaz vienu produktu zemo cenu groza kategorijās par zemāko cenu. Memoranda labvēlīgā ietekme uz māsasaimniecībām ar zemākiem ienākumiem būtu tā, ka veikalos būtu skaidri saskatāmi produkti ar zemāko cenu savā preču kategorijā (piemēram, lētākais piens, maize, olas), kurus izvēloties, iedzīvotāji varētu ietaupīt, kas tādējādi primāri samazinātu pārtikas mazumtirdzniecības apgrozījumu valstī naudas apjoma izteiksmē un nevis samazinātu pārtikas cenu. Līdz ar to ir jāsecina, ka sabiedrībā pastāvošajiem

pieņēmumiem, ka Memoranda mērķis ir samazināt pamata produktu cenas par 20%, lai sasniegtu cenu līmeni, kāds tas bija pirms cenu inflācijas lēciena, kas iesākās 2020. gadā, nav dokumentāla apstiprinājuma.

Jāsecina arī, ka Re:Baltica žurnālistiem mulsinoši varēja šķist ekonomikas ministra centieni sasaistīt Memorandu ar cenu krišanos pārtikai Latvijā, jo tas nav noteikts kā Memoranda mērķis. Ombuds pieļauj, ka, iespējams, Memoranda veidotājiem ir bijuši vēl kādi apsvērumi kā hipotētiski pieņēmumi, par to, ka, piemēram, ieviešot zemo cenu grozu, pircēji izvēlēties tikai tos, līdz ar to izdarot konkurējošu spiedienu uz citu konkrētās kategorijas preču cenām, ka mazumtirdzniecības ķēžu konkurencē par zemo cenu pārtikas produktu pircējiem šo produktu cenas kļūs arvien zemākas un zemākas, ka memorands izraisīs “cenu karus”, kā par to runā ekonomikas ministrs LSM rakstā 1: *"Mums svarīgi ir radīt konkurences apstākļus, **saasināt šo konkurenci, izveidot cenu karus**, kas savulaik tika izveidoti arī citās valstīs un ir nesuši ļoti labus rezultātus. Mums ir pārlicība, ka tas šobrīd ir nepieciešams. Mēs redzam pēc visiem datiem – tas parāda ļoti lielu nepieciešamību tam,"* pauda Valainis. [izcēlums mans – E.A.]

Ir jāsecina, ka pusgada laikā kopš Memoranda noslēgšanas šīs cerības nav vēl piepildījušās, un, iespējams, to veicinās vienīgi otra Memoranda instrumenta – cenu salīdzināšanas rīka – pilnvērtīga darbība. Līdz ar to ekonomikas ministra centieni runāt par Memoranda ietekmi uz pārtikas preču cenām, situācijā, kad vienīgais reāli pierādāmais rādītājs ir 0,8% deflācija zemo cenu pārtikas groza precēm, kas nav saistīta ar Memorandā deklarētajiem mērķiem, izskatās pēc mēģinājuma oponēt sabiedrībā popularitāti arvien vairāk gūstošajam viedoklim, ka Memorands īsti neko nav devis. Vismaz tāds iespajds par šīm publiskās retorikas aktivitātēm var rasties, un šādam iespajdam ir pietiekams pamatojums.

2) salīdzināšanas lamatas;

Ņemot vērā, ka nereti situāciju ir vieglāk saprast un uztvert, redzot to salīdzinājumā ar kādu citu, un pašvērtējums izriet no novērtējuma attiecībā pret citu (piemēram, labi ir tad, ja kaimiņam ir sliktāk), saprotama ir ekonomikas ministra vēlme salīdzināt Latvijas sasniegto rezultātu attiecībā uz zemo cenu preču grozu ar situāciju kaimiņvalstīs, taču jebkādi salīdzināšanās mēģinājumi šajā aspektā šķiet apšaubāmi tāpēc, ka nav analogu datu, kas ļautu salīdzināt līdzīgo ar līdzīgo. Tas varētu būt iemesls, kāpēc Re:Baltica žurnālisti nepieņem, ka šāds 0,8% cenu samazinājums zemo cenu grozam Latvijā tiek pasniegts kā kaut kas unikāls Baltijas valstu vidū, jo nav jau datu par cenu dinamiku līdzīgā zemo cenu grozā kaimiņvalstīs. Iespējams, kaimiņvalstīs līdzīgas preces ir nopērkamas par vēl lētākām cenām, iespējams, ka kopš maija šo preču kategorijās cenu kritums ir

bijis vēl straujāks nekā Latvijā. Par to nav datu. Vienlaicīgi ir saprotams, ka salīdzināšana ar kaimiņvalstīm ir arī šajā brīdī vienīgais veids, kā pierādīt Memoranda pasākumu efektivitāti, jo Lietuva un Igaunija šādus pasākumus nerealizē. Ja izdotos pierādīt, ka kaimiņvalstīm “iet sliktāk”, tad to varētu vērtēt kā Memoranda pozitīvo efektu. Vienlaicīgi šim nolūkam lietotā ekvilibristika ar salīdzināmiem un nesalīdzināmiem datiem ir radījusi iespaidu par manipulāciju ar datiem, proti, par alošanos vai mānīšanos, un šādam iespaidam ir pietiekams pamats.

Jāpiebilst, ka Iesniedzēja atbildes vēstulē ombudam sniegtā interpretācija, ka ekonomikas ministrs kā “unikālu” ir apzīmējis nevis cenu kritumu Latvijā, bet pašu Memoranda noslēgšanas faktu, rada iespaidu par apzinātu “tēmas pārbīdi”, kas arī var tikt uzskatīta kā manipulatīva rīcība.

3) pretrunas ekonomikas ministra izteikumos.

Ombuda vērtējumā vēl viens iemesls tam, kāpēc Re:Baltica žurnālistiem varēja rasties šaubas par ekonomikas ministra motivāciju, ir saistīts ar viņam raksturīgo izteiksmes veidu plašsaziņas līdzekļos, kas raksturojams kā centieni sniegt liela apjoma informāciju ierobežotā laikā, lai tādējādi vai nu pateiktu pēc iespējas vairāk vai neļautu intervētājam respondentu pārtraukt. Šādas interviju sniegšanas tehnikas lielākie riski ir tie, ka, cenšoties ātrumā pateikt pēc iespējas vairāk, zūd kontrole pār runas struktūru, sniegtās informācijas precizitāti un kvalitāti, kā arī tas, ka informācija auditorijai kļūst grūti uztverama un saprotama, un tamdēļ – viegli pārprotama. Tādējādi turpmākajās intervijās daudz laika ir jāpatērē tam, lai labotu, precizētu un skaidrotu iepriekšējās intervijās teikto, kas vēl vairāk samazina laika apjomu, ko varētu veltīt jaunas informācijas sniegšanai un savu viedokļu precīzai argumentācijai.

Ir jāsecina, ka ekonomikas ministra centieni aizstāvēt Memoranda efektivitāti, ir radījuši iespaidu par stratēģiskas komunikācijas lietojumu, kuras mērķis, protams, attaisno līdzekļus, kas, savukārt, līcis žurnālistiem uztvert ekonomikas ministra apgalvojumus kā centienus manipulēt ar datiem, lai ietekmētu sabiedrisko domu sev vēlamajā virzienā, un šādam iespaidam ir pietiekams pamats.

Šie trīs nosauktie apsvērumi, protams, vēl neko nepasaka par ekonomikas ministra izteikto apgalvojumu patiesumu, bet ļauj labāk saprast iemeslus, kāpēc Re:Baltica žurnālisti šos ministra publiski izteiktos apgalvojumus nav pieņēmuši kā “tīru patiesību”, bet tos apšaubījuši un vērtējuši kā maldinošus, gan neprecizējot, vai tie ir vērtējami kā “tukša muldēšana”, “alošanās”, “mānīšanās” vai pat “melošana”. Re:Baltica rubrika “Re:Check” pastāv tāpēc, lai pārbaudītu politiķu, amatpersonu teikto. Pārbaudīti, protams, tiek tikai tie apgalvojumi, kas ir radījuši šaubas par to patiesumu, precizitāti, pamatotību un ticamību. Ombuda vērtējumā Re:Baltica žurnālistiem bija pamats šaubīties par ekonomikas ministra teikto intervijās plašsaziņas līdzekļos, un paust

viedokli, ka ekonomikas ministra teiktais izklausās pēc maldināšanas. Tomēr piebilstams, ka būtu bijis lietderīgi norādīt, kas īsti šajā gadījumā tiek saprasts ar “maldināšanu”, kas ļautu oponentam ministra teiktajam konstruktīvākā veidā.

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

vērš uzmanību:

[8] Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds atzinumus sniedz normatīvo aktu definētajās kompetences robežās un izmantojot LSM Redakcionālo vadlīniju un Rīcības un ētikas kodeksa normas, kas attiecas uz profesionālo ētiku un tās ievērošanu redakcionālajos lēmumos un profesionālajās procedūrās. Nedz normatīvie akti, nedz LSM Redakcionālās vadlīnijas un Rīcības un ētikas kodekss nedod ombudam tiesības sniegt Iesniegumā minēto apstākļu juridisko izvērtējumu.

Izvērtējot konstatēto, Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu ombuds Edmunds Apsalons

atzīst:

[9] Ombuds neatzīst Publikācijas saturā SEPLPL 3. panta ceturtajā daļā noteikto sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu darbības pamatprincipu – viedokļu daudzveidība, objektivitāte, pienācīga precizitāte, neitralitāte pārkāpumus.

Publikācijas saturā tās pieļaujamo iespēju apjomā tika reprezentēti divi pretēji viedokļi jautājumā par Memoranda ietekmi uz pārtikas produktu cenu dinamiku. Ekonomikas ministra viedoklis tika reproducēts, balstoties viņa teiktajā plašsaziņas līdzekļu intervijās, papildu izklāstot arī ekonomikas ministra padomnieces sniegtos apsvērumus. Savukārt atšķirīgo viedokli izteica Publikācijas autori, sniedzot vērtējumu, kas apšaubā ekonomikas ministra viedokli. Protams, pilnīgai viedokļu daudzveidībai būtu vēlams, lai tiktu reprezentēts vēl kādas trešās puses – neitrāls viedoklis, taču tad Publikācijai būtu jābūt ar citu fokusu, apjomu un citā žanrā, kā detalizētai Baltijas valstu pārtikas tirgus tendenču analīzei. Savukārt jautājumu par iespējamo sabiedrības maldināšanu nevar atbildēt neitrāli, šeit ir tikai trīs iespējamās pozīcijas – “jā”, “nē”, “nezinu”, no kurām trešā īsti neatbilst žurnālistikas misijai strādāt sabiedrības interesēs, lai tā saņemtu patiesu informāciju par tās dzīvi ietekmējošiem lēmumiem, procesiem un notikumiem, kā arī novērstu maldinošas informācijas ietekmi.

Objektivitātes prasība, kā tā ir izteikta LSM Redakcionālajās vadlīnijās, pieprasa, lai satura izklāsts balstītos faktos, lai saturā tiktu izmantota informācija, kas palīdz saprast kontekstu, un gādātu, lai

izskan tematam būtiski argumenti un viedokļi. Nenoliedzami, ka Publikācijas autori Publikācijā izteica savu viedokli par ekonomikas ministra sniegto situācijas vērtējumu, kas attiecas uz Memoranda ietekmi uz pārtikas cenu inflāciju (viedoklis par viedokli). Šāds viedoklis, kā konkrēto apstākļu interpretācija, vienmēr ir subjektīvs, tāpēc svarīgi ir tas, ar kādiem argumentiem viedoklis tiek pamatots. Savā argumentācijā Publikācijas autori izmantoja Centrālās statistikas pārvaldes un “Eurostat” datus ciktāl tie ļauj vai neļauj salīdzināt pārtikas produktu cenu inflācijas rādītājus Baltijas valstīs. Publikācijas autoru mērķis bija atklāt to, ka ekonomikas ministra sniegtā interpretācija šiem datiem rada maldināšanas iespaidu. Iesniedzējs Iesniegumā un Iesniedzēja atbildes vēstulē sniedza plašus un izsmeltošus argumentus tam, ka ekonomikas ministra mērķis nav bijis maldināt sabiedrību. Ombudam nav ne mazāko iemeslu tiem nepiekrīst, tāpēc ombuds atzinuma septītajā daļā centās skaidrot, kāpēc šāds priekšstats par maldināšanu tomēr varēja rasties, bet to, ka šāds priekšstats ir radies, apstiprina jau pats Publikācijas fakts un saturs. Līdz ar to var secināt, ka, iespējams, žurnālisti ir pārpratuši ekonomikas ministra motīvus, taču atbildība par vēstījuma saprašanu vai pārprašanu vienmēr ir vēstījuma autora un nevis recipientu pusē. Ja ministra vēstījums būtu bijis nepārprotams, viennozīmīgi saprotams un neapšaubāms, tad žurnālistu šaubas par to varētu vērtēt kā tendenciozu attieksmi, taču tās pārprašanas iespējas, ko ministra publiski teiktais sniedz, norāda uz to, ka ministra komunikācija šajā jautājumā nav bijusi pietiekami veiksmīga.

Precizitātes prasība pieprasa sniegt pārbaudītu un pēc iespējas precīzu informāciju. Netiek pieļauta faktu sagrozīšana vai izdomāšana un apzināta auditorijas maldināšana. Ombuda vērtējumā Publikācijā ir sniegta iespējami precīza informācija un ombuds Publikācijā neatklāja izdomātus vai sagrozītus faktus. Iesniedzēja sniegtais vērtējums par Publikācijas maldinošo raksturu attiecas nevis uz Publikācijā sniegto faktoloģisko informāciju, bet gan uz tajā izteiktajiem vērtējumiem (viedokli) par ekonomikas ministra publiski izteiktajiem apgalvojumiem. Viedoklim kā subjektīvai kāda notikuma interpretācijai (vērtējumam) nepiemīt loģiskā īpašība būt patiesam vai aplamam, viedokļi ir saprotami vai nesaprotami, ticami vai neticami, pareizi vai nepareizi. Šajā gadījumā diskutabls vienīgi var būt jautājums par to, vai žurnālisti savā vērtējumā nav kļūdījusies (vai tas nav nepareizs vērtējums). Iedziļinoties Iesniedzēja sniegtajā argumentācijā, ombuds neatrada pietiekamu pamatojumu pieņemumam par žurnālistu kļūdu to sniegtajā vērtējumā ministra teiktajam. Savukārt, iedziļinoties Publikācijas un ar to saistīto citu satura vienību saturā, ombuds neatklāja pietiekamu pamatojumu arī pieņemumam par to, ka žurnālistu motivācija būtu bijusi apzināti maldināt sabiedrību – mānīt to vai melot tai. Tas gan, protams, neizslēdz iespēju

Re:Baltica žurnālistiem aloties par ekonomikas ministra patiesajiem nodomiem, par kuriem viņi var spriest tikai pieņēmumu līmenī.

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas

līdzekļu ombuds

(*paraksts*)*

Edmunds Apsalons

*DOKUMENTS PARAKSTĪTS AR DROŠU ELEKTRONISKO PARAKSTU UN SATUR
LAIKA ZĪMOGU